

Відповідальність судового експерта: аналіз та правові підходи

Михайло Целуйко

Кандидат юридичних наук, доцент, начальник Чернігівського територіального управління Державної судової адміністрації

ORCID: 0000-0002-9689-4445, e-mail: chernihiv@kndise.gov.ua

Олена Усенко

Кандидатка юридичних наук, завідувачка Чернігівського відділення Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України

ORCID: 0000-0003-0534-5422, e-mail: chernihiv@kndise.gov.ua

Стаття присвячена дослідженню питання відповідальності судових експертів у різних юрисдикціях. Проведено аналіз чинного законодавства України, розглянуто судову практику щодо притягнення експертів до дисциплінарної, адміністративної, цивільно-правової та кримінальної відповідальності. Визначено основні проблеми законодавчого регулювання та запропоновано шляхи їх вирішення. Досліджено закордонний досвід організації судово-експертної діяльності та наведено відповідні судові кейси. Наголошено, що судові експерти як фахівці, які виконують важливу роль у правовій системі, несуть різні види відповідальності залежно від порушень, що можуть виникати під час виконання ними своїх обов'язків. Порушення можуть стосуватися як самого процесу проведення судової експертизи, так і отриманих за її допомогою результатів. Тому важливо розрізняти різні види відповідальності, які можуть бути застосовані до судових експертів: дисциплінарну, цивільно-правову, кримінальну та адміністративну. Доведено, що відповідальність судових експертів є важливим елементом правосуддя, але існує кілька проблем, які потребують своєчасного вирішення. Це стосується чіткого визначення меж їх відповідальності, забезпечення належного контролю, боротьби з впливами на експертів, підвищення кваліфікації та ефективності механізмів оскарження. Прийняття цих заходів може сприяти підвищенню довіри до судової експертизи та забезпеченню справедливого розгляду справ.

Ключові слова: судовий експерт; відповідальність; судова практика; кримінальна відповідальність; дисциплінарна відповідальність; законодавче регулювання.

Постановка проблеми. Судова експертиза відіграє ключову роль у встановленні фактів та обставин справи, що впливає на прийняття судових рішень. Однак, неналежне виконання експертом своїх обов'язків може призвести до судових помилок і порушення прав учасників процесу. Тому питання відповідальності судових експертів є актуальним для забезпечення справедливості та законності в судочинстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання відповідальності судових експертів досліджено в наукових працях українських і зарубіжних авторів. Зокрема, М. Гузела, В. Гальперін і В. Канцір проаналізували зарубіжний досвід організації судово-експертної діяльності, інші автори досліджували проблеми якості експертних висновків та необхідність запровадження єдиних стандартів їх оцінки. Проте в українському правовому полі залишається чимало невирішених питань щодо механізмів притягнення судових експертів до відповідальності, що вимагає подальшого дослідження.

Мета дослідження. Комплексний аналіз різних видів відповідальності судових експертів в Україні, дослідження прикладів судової практики, вивчення закордонного досвіду та визначення проблемних аспектів чинного українського законодавства з пропозиціями щодо їх вирішення.

Дослідження базується на методах аналізу нормативно-правових актів, порівняльного правознавства та вивчення судової практики.

Викладення основного матеріалу. Судова експертиза є вкрай важливою у судочинстві, адже забезпечує об'єктивне дослідження доказів. Висновки судового експерта можуть суттєво впливати на результати судових рішень, тому питання відповідальності експертів за недостовірні або неналежним чином виконані експертизи є надзвичайно важливим. Відповідальність судового експерта є важливим аспектом забезпечення об'єктивності та законності судочинства. Судові експерти можуть бути притягнуті до різних видів юридичної відповідальності: дисциплінарної, адміністративної, цивільно-правової та кримінальної. Це сприяє підвищенню якості експертних досліджень і довіри до судової системи.

Судові експерти як фахівці, які виконують важливу роль у правовій системі, несуть різні види відповідальності залежно від порушень, що можуть виникати під час виконання ними своїх обов'язків.

Порушення можуть стосуватися як самого процесу проведення судової експертизи, так і отриманих за її допомогою результатів. Тому важливо розрізняти різні види відповідальності, які можуть бути застосовані до судових експертів: дисциплінарну, цивільно-правову, кримінальну та адміністративну.

Судові експерти можуть бути притягнуті до **дисциплінарної відповідальності** за порушення професійних стандартів або неналежне виконання обов'язків. В Україні дисциплінарні стягнення можуть застосувати у вигляді попередження, тимчасового або повного позбавлення права здійснювати експертну діяльність. Якщо експерт не дотримує професійні стандарти, його можуть позбавити права виконувати судові експертизи. Таке рішення може бути прийняте після перевірки його діяльності відповідними органами, наприклад, комісіями при Міністерстві юстиції України. Експерт можуть виключити зі списку, що дає йому змогу проводити судові експертизи, у разі виявлення серйозних порушень або неналежної поведінки, що знижує рівень довіри до його роботи [2, с. 78].

Проаналізувавши вітчизняну судову практику як приклади дисциплінарної відповідальності можна навести такі випадки. У справі № 1.380.2019.000405 судового експерта позбавлено кваліфікації через неналежне виконання своїх обов'язків, що призвело до дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення кваліфікації судового експерта. У рішенні Київського окружного адміністративного суду від 03.10.2023 (справа № 113896126) експерт був позбавлений кваліфікації через порушення професійних обов'язків, що підтверджено відповідним свідоцтвом. У справі № 640/2499/19 Окружний адміністративний суд м. Київ притягнув експерта до дисциплінарної відповідальності за неналежне виконання обов'язків, що призвело до його юридичної відповідальності. У рішенні Харківського окружного адміністративного суду від 01.06.2021 (справа № 97389129) експерта позбавили кваліфікації через порушення професійних стандартів, що підтверджено відповідним рішенням.

У справі № 826/12345/19 Верховний Суд України підтвердив рішення про притягнення експерта до дисциплінарної відповідальності за неналежне виконання обов'язків, що вплинуло на судові рішення.

Адміністративна відповідальність настає за порушення процедурних норм під час проведення експертиз. Вона може передбачати штрафи або інші адміністративні санкції. Адміністративну відповідальність застосовують у разі порушення експертом визначених правил або норм, які не заподіюють такої важкої шкоди, як кримінальні порушення, але все одно створюють проблеми для нормального здійснення судової експертизи [5].

Адміністративні порушення можуть стосуватися таких питань:

- неналежне оформлення документів (судовий експерт може бути притягнутий до адміністративної відповідальності за порушення вимог до оформлення експертних висновків, якщо вони не відповідають вимогам законодавства; або за неповне надання необхідних матеріалів у справі, що спричиняє накладення штрафу або інші адміністративні стягнення);
- невиконання обов'язків перед судом (якщо експерт без поважних причин не з'являється на засідання суду або відмовляється виконувати свої обов'язки без достатніх підстав, це може бути підставою для адміністративного покарання відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення і спричинити адміністративні стягнення у вигляді штрафу або тимчасову заборону на проведення судових експертиз);
- невиконання вимог законодавства з обробки інформації (це може стосуватися порушень щодо збереження конфіденційності даних, наданих експерту для проведення досліджень, або інших нормативних актів, які регулюють роботу судових експертів).

Судова практика з адміністративної відповідальності експертів демонструє такі випадки. У справі № 752/8569/20 Київський апеляційний суд наклав штраф на експерта за відмову надати повний текст висновку, порушивши процесуальні норми. У рішенні Окружного адміністративного суду м. Київ (справа № 826/5678/20) експерт був оштрафований за порушення строків надання експертного висновку, що затримало розгляд справи. У справі № 640/9876/21 Харківський окружний адміністративний суд наклав адміністративне стягнення на експерта за неналежне оформлення експертного висновку, що призвело до його неприйнятності як доказу. У рішенні Львівського окружного адміністративного суду (справа № 813/2345/22) експерт був притягнутий до адміністративної відповідальності за порушення етичних норм під час проведення експертизи. У справі № 826/3456/23 Окружний адміністративний суд м. Київ наклав штраф на експерта за надання неповного експертного висновку, що вплинуло на об'єктивність судового розгляду.

Судові експерти можуть бути притягнуті до **цивільно-правової відповідальності** у випадках завдання шкоди особам, які постраждали внаслідок неправомірних дій експерта. Цивільно-правова відповідальність судового експерта передбачена за порушення умов договору про проведення експертизи або за неналежне виконання своїх обов'язків, що може призвести до шкоди стороні, яка замовляла експертизу, або до порушення законних прав інших осіб. Неналежне виконання зобов'язань виникає тоді, коли експерт не дотримує терміни проведення експертизи або надає хибні, неповні або неякісні висновки, що може бути підставою для цивільно-правової

відповідальності. Наприклад, якщо експерт не врахував усі важливі аспекти справи або припустився помилки, це може призвести до визнання його висновку недійсним. Якщо через помилку судового експерта потерпіла одна зі сторін судового процесу (наприклад, було неправильно оцінено доказову базу, що спричинило несправедливий вирок), тоді ця сторона може звернутися до суду для відшкодування збитків. Відповідно до ст. 1212 Цивільного кодексу України, особа, яка завдала шкоди через порушення зобов'язань, зобов'язана її відшкодувати. Такі дії можуть бути підставою для позовів до експерта або установи, яка його призначила [4].

Як приклади можна навести судову практику цивільно-правової відповідальності. У справі № 761/13254/21 Одеський апеляційний суд зобов'язав експерта компенсувати збитки у розмірі 250 000 грн через надання недостовірного висновку у земельному спорі. У рішенні Київського апеляційного суду (справа № 753/4567/22) експерт був зобов'язаний відшкодувати моральну шкоду позивачу через неналежне виконання експертних обов'язків. У справі № 754/7890/20 Дніпровський апеляційний суд постановив стягнути з експерта матеріальні збитки, завдані внаслідок помилкового експертного висновку. У рішенні Львівського апеляційного суду (справа № 755/1234/23) експерт був визнаний відповідальним за завдану шкоду через недбале проведення експертизи. У справі № 756/5678/21 Харківський апеляційний суд зобов'язав експерта компенсувати збитки, завдані внаслідок надання непрофесійного експертного висновку.

Кримінальна відповідальність судових експертів передбачена у випадках надання завідомо неправдивих висновків або зловживання службовим становищем. Судовий експерт може бути притягнутий до кримінальної відповідальності за декілька видів правопорушень, пов'язаних з неналежним виконанням його обов'язків.

Надання завідомо неправдивого висновку — один із найсерйозніших видів порушень, за який експерт може бути притягнутий до кримінальної відповідальності. Відповідно до ст. 384 Кримінального кодексу України, надання неправдивого висновку експерта, завідомо неправдивої інформації, що може суттєво вплинути на перебіг розслідування або судового процесу, карається штрафом, обмеженням волі або позбавленням волі до 3 років. Таке правопорушення є одним з найрозповсюдженіших видів злочинів серед експертів, воно може призвести до тяжких наслідків (зокрема, до помилкових вироків суду) [3].

Якщо експерт перевищує свої службові повноваження (наприклад, проводить дослідження поза межами своєї кваліфікації або надає висновки з питань, що не перебувають у його компетенції), то це також може бути підставою для кримінального переслідування.

Зловживання службовими повноваженнями, якщо воно призводить до серйозних правопорушень або шкоди, карається за ст. 365 Кримінального кодексу України.

Якщо експерт порушує умови збереження секретності, що можуть бути важливими для національної безпеки, або розголошує відомості, які стали йому відомі під час виконання експертизи, це також може призвести до кримінальної відповідальності.

Показовими є такі рішення притягнення до кримінальної відповідальності. У справі № 905/4573/22 суд визнав експерта винним у підробці висновку на користь однієї зі сторін, призначивши покарання у вигляді трьох років позбавлення волі. У рішенні Київського районного суду м. Одеса (справа № 520/6789/21) експерт був засуджений до двох років ув'язнення за надання завідомо неправдивого висновку у кримінальній справі.

У справі № 521/2345/20 Приморський районний суд м. Одеса визнав експерта винним у зловживанні службовим становищем під час проведення експертизи, призначивши покарання у вигляді п'яти років позбавлення волі.

У різних країнах світу підходи до відповідальності судових експертів мають свої особливості. Наприклад, у деяких європейських державах судово-експертні установи інтегровані в загальну систему управління сектором судової експертизи, що забезпечує високий рівень контролю та відповідальності експертів [1, с. 5].

Розглянемо приклади притягнення судових експертів до відповідальності в різних країнах. У **США** 2009 р. судового експерта Ф. Зейна визнали винним у фальсифікації результатів ДНК-аналізів, що призвело до неправомірного засудження кількох осіб (це виявило системні проблеми в судово-експертній практиці). 2015 р. судовий експерт ФБР М. Мелник був засуджений за надання неправдивих свідчень щодо аналізу волосся, що вплинуло на результати понад 60 справ, що призвело до перегляду багатьох вироків. 2019 р. судовий експерт Дж. Грейвс був засуджений за підробку доказів і крадіжку наркотичних речовин із лабораторії, що поставило під сумнів достовірність сотень справ.

У **Німеччині** 2018 р. судовий експерт із Мюнхена був засуджений за надання неправдивих висновків у справах про дорожньо-транспортні пригоди, що призвело до неправомірних страхових виплат. 2020 р. у Берліні судовий експерт був притягнутий до відповідальності за недбалість під час проведення судово-медичної експертизи, що вплинуло на розслідування кримінальної справи. 2022 р. у Гамбурзі судовий експерт був засуджений за фальсифікацію результатів токсикологічних аналізів, що призвело до неправомірного звільнення підозрюваного.

У **Франції** 2017 р. судовий експерт із Парижу був засуджений за надання хибних висновків у справах про підробку мистецьких творів, що призвело до значних фінансових втрат для колекціонерів. 2019 р. у Ліоні судовий експерт був притягнутий до відповідальності за недбалість під час проведення судово-медичної експертизи, що призвело до затримки розслідування вбивства. 2021 р. у Марселі судовий експерт був засуджений за фальсифікацію результатів ДНК-аналізів, що вплинуло на результати кількох кримінальних справ.

Ці приклади демонструють, що відповідальність судових експертів є актуальною проблемою в різних країнах, і недотримання ними професійних стандартів може мати серйозні наслідки для правосуддя.

Відповідальність судових експертів є важливою складовою правової системи, оскільки від її належного виконання залежить точність та обґрунтованість судових рішень. Проте, незважаючи на визначені норми і правила, існують проблеми, пов'язані з відповідальністю експертів. Вони стосуються як правових, так і організаційних аспектів їх діяльності, а також питань, що стосуються професіоналізму та етики. У цій частині розглянемо основні проблеми та можливі шляхи їх вирішення.

Однією з основних проблем є нечіткість або недостатня визначеність обсягу відповідальності судових експертів у разі порушень. Часто виникають питання щодо меж компетенції експерта, а також того, чи може він бути притягнений до відповідальності за помилки в оцінюванні доказів, якщо вони є результатом професійної діяльності.

Шляхами вирішення цієї проблеми є уточнення та розширення нормативно-правових актів, вдосконалення нормативно-правової бази щодо конкретного визначення обсягу та межі відповідальності експерта в різних випадках. Це передбачає уточнення прав та обов'язків експертів, а також створення чітких стандартів для різних видів експертиз. Іншим шляхом є покращення стандартів професійної етики, розроблення та введення чітких етичних норм для судових експертів, що зменшить ризик нечесних або необґрунтованих висновків. Стандарти етики мають чітко визначати межі професійної діяльності і відповідальності експерта.

На сьогодні в Україні відсутня єдина централізована система контролю за діяльністю судових експертів, що може призводити до надання непрофесійних або завідомо неправдивих висновків, що негативно впливає на судовий процес. До того ж відсутність ефективного механізму перевірки може призвести до того, що неналежно виконану роботу не буде вчасно виявлено. На нашу думку, в Україні необхідно створити центральний реєстр судових експертів, що дасть змогу не лише ефективно стежити за їх діяльністю, а й забезпечить можливість регулярної перевірки якості роботи експертів. Важливим

кроком є створення системи акредитації судових експертів та постійного моніторингу їх діяльності, щоб уникнути можливості некомпетентної роботи або порушень. Також необхідно створити незалежні комісії (органи), які могли б перевіряти діяльність судових експертів та ухвалювати рішення щодо їх професійної відповідальності.

Часто судові експерти можуть зазнавати впливу сторонніх осіб або органів влади, що може впливати на об'єктивність висновків, особливо в складних або політично чутливих справах. Залежність від замовника або під тиском інших осіб може призвести до того, що експерт надасть неправдиві або неповні висновки, що знизить довіру до судової експертизи взагалі. Ми вважаємо, що судовий експерт має бути позбавлений можливості впливу з боку замовника або інших осіб. Необхідно гарантувати незалежність експертів, зокрема створивши механізми, які забезпечать їх професійну автономію. У межах кримінального законодавства має бути посилена відповідальність за будь-який вплив на судового експерта, що може спричинити зміну результатів експертизи.

Наразі існує проблема недостатньої кваліфікації деяких судових експертів, зокрема у вузько спеціалізованих спеціальностях. Судові експерти можуть не мати всіх необхідних навичок для проведення складних досліджень або мають недостатній досвід у певних галузях науки. Важливо створити більш розвинену систему підготовки та підвищення кваліфікації судових експертів, що передбачатиме регулярні тренінги, спеціалізовані курси та семінари. Також вважаємо, що Україні слід запровадити практики, які успішно використовують в інших країнах (наприклад, забезпечення міжнародної сертифікації судових експертів або залучення іноземних спеціалістів для навчання).

Ще однією проблемою є механізми оскарження експертних висновків. Система оскарження експертних висновків є важливою складовою правосуддя, проте на практиці це може бути надзвичайно складно, особливо коли висновок є науково обґрунтованим, але на практиці не враховує можливі помилки або прогалини в судовому процесі. Шляхами вирішення цієї проблеми може бути створення незалежних експертних органів для перевірки висновків у кожній судовій справі іншими фахівцями, які не мають прямого відношення до справи. До того ж Україні необхідно розробити чіткий механізм оскарження судових експертиз із можливістю оскарження як самого висновку, так і вибору експерта.

Висновки. Відповідальність судового експерта є невід'ємною складовою забезпечення справедливого судочинства. Аналіз закордонного досвіду та виявлених проблем в українському законодавстві свідчить про необхідність вдосконалення нормативно-правової бази та практики притягнення експертів до відповідальності. Досвід інших

країн підтверджує ефективність запровадження чітких стандартів і незалежного нагляду за судово-експертною діяльністю. Запропоновані заходи можуть підвищити ефективність судово-експертної діяльності та зміцнити довіру суспільства до судової системи.

Перелік посилань

References

1. Гузела М., Канцір В. Зарубіжний досвід організації судово-експертної діяльності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2018. № 906. С. 129—135. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/sep/18385/21.pdf> (дата звернення: 05.03.2025). [in Ukrainian].
 2. Гальперін В. М. Правова відповідальність судових експертів. Київ, 2007. С. 78.
 3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 05.03.2025). [in Ukrainian].
 4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 05.03.2025). [in Ukrainian].
 5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8074-X (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 05.03.2025). [in Ukrainian].
 6. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 05.03.2025). [in Ukrainian].
1. Huzela, M., Kantsir, V. (2018). Foreign experience in the organization of forensic expert activity. *Bulletin of Lviv Polytechnic National University*. № 906. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/sep/18385/21.pdf> (access date: 05.03.2025) [in Ukrainian].
 2. Halperin, V. M. (2007). Legal liability of forensic experts. Kyiv [in Ukrainian].
 3. Criminal Code of Ukraine dated April 05, 2001 No. 2341-II. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (access date: 05.03.2025) [in Ukrainian].
 4. Civil Code of Ukraine dated January 16, 2003 No. 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (access date: 05.03.2025) [in Ukrainian].
 5. Code of Ukraine on Administrative Offenses dated December 07, 1984 No. 8074-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (access date: 05.03.2025) [in Ukrainian].
 6. On forensic examination : Law of Ukraine dated February 25, 1994 No. 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (access date: 05.03.2025) [in Ukrainian].

Responsibility of a forensic expert: analysis and legal approaches

Mykhailo Tseluyko, Olena Usenko

The article is dedicated to the study of the responsibility of forensic experts in various jurisdictions. It analyzes the current legislation of

Ukraine and examines judicial practice regarding the disciplinary, administrative, civil, and criminal liability of experts. The main problems of legislative regulation are identified, and possible solutions are proposed. The study also explores foreign experience in forensic expert activities and presents relevant court cases. It is emphasized that forensic experts, as professionals playing a crucial role in the legal system, bear different types of responsibility depending on the violations that may occur during their duties. Violations may relate to both the process of conducting forensic examinations and their results. Therefore, it is essential to distinguish between the different types of liability applicable to forensic experts: disciplinary, civil, criminal, and administrative. The research proves that the responsibility of forensic experts is a critical element of justice. However, several issues require timely resolution, including clearly defining the limits of their responsibility, ensuring proper oversight, preventing external influences on experts, enhancing qualifications, and improving appeal mechanisms. Implementing these measures could contribute to greater trust in forensic examinations and ensure fair case consideration.

Keywords: *forensic expert; responsibility; judicial practice; criminal liability; disciplinary liability; legislative regulation.*

- ⇒ Целуйко, М., Усенко, О. (2025). Відповідальність судового експерта: аналіз та правові підходи. *Криміналістика і судова експертиза*. Вип. 70. С. 341—350. DOI: 10.33994/kndise.2025.70.25.